

Jaume Lladó i Font va col·laborar amb l'Esteve Albert en moltes de les seves activitats. Primer a Mataró i després des de Perpinyà. A manera d'homenatge ens parla de l'amic recentment traspasat.

FENT FORAT, ESTEVE ALBERT I CORP, *IN MEMORIAM*

«Jaume, per damunt de tot, sacrificuem fins el nostre amor propi. Cal fer Catalunya i prou, i ens rosegarem els punys, i ens mossegarem la llengua tantes vegades com calgui. Hem d'aguantar-ho tot, però anant fent forat i fent madurar l'esplet a tot arreu.»

L'Esteve Albert fou un dels artífexs que, amb desbordament d'entusiasme i de dedicació, va fer que aquest esplet, del qual ens parlava en una lletra feta el febrer de l'any 1959 des de les Valls d'Andorra, fructifiqués arreu del País.

Units amb una forta amistat, de gairebé de mig segle, puc dir que sempre va ser constant i fidel a aquests principis, malgrat les dificultats que no li mancaren, però que sempre tingué la força de vèncer, recordant allò que Saint Exupery deia, «l'home es mesura davant l'obstacle».

Al amic Jaume Lladó i Font,
de les meves promoció, que
amb el seu entusiasme... en
retorna al nostre bon temps.
Afectuosa
11 IV 48

Per a l'Esteve Albert, fer madurar l'esplet era donar la mà als joves i fer camí amb ells.

Ens escrivia el mateix any que «enloc m'he vist més maltractat i perjudicat que aquí, a Andorra, que és on he fet millor treball en benefici de tothom». Un altre conciutadà nostre, en Josep Puig i Cadafalch, també deia que no hi havia res més combatut que fer coses. Però ambdós, d'un mateix tremp, vencent contingències i entrebancs, portaren fins a la fi, amb perseverança i obstinació, la tasca que s'imposaren.

Aquesta mena de Francesc d'Assís laic que era l'Esteve Albert, sempre *avec un brin de folie* que tot li feia planer, el vaig conèixer l'any 1947, just arribat del meu servei militar a Menorca.

No sé per quins mèrits se'm va cridar per formar part de la naixent Secció d'Història i Arqueologia del Museu de Mataró. Potser per allò que va escriure en la dedicatòria de *Petita Vall* que va oferir-me el mateix any.

La reunió de constitució de l'equip rector de la secció va tenir lloc l'any 1947 a la seva llar; aleshores vivia a la Ronda, em sembla, dita d'En Prim. Allí vaig tenir el goig de fer coneixença amb en Marià Ribas i en Lluís Ferrer i Clariana. Hi havia també en Jesús Illa que ja coneixia de menut, qui va iniciar-me a estimar i conèixer la muntanya.

La Secció d'Història i Arqueologia va estar molt vinculada a l'Esteve Albert, car ell n'era el motor impulsor. Per la seva competència, en Marià Ribas n'esdevingué el cap, fent-se càrrec de la tresoreria en Jesús Illa. En Ferrer i Clariana i l'Albert eren vocals, i a mi se'm confià la secretaria. Més endavant s'hi varen incorporar en San-

hència a fra (terra de graus), i de la qual deriven farina, farró, farranera, farratpe etc.

Pel dretz els pobles i les villes ~~haurien~~ ~~de~~ ~~ser~~ ~~de~~ ~~la~~ ~~tipica~~ ~~fundació~~ ~~romana~~ tant pel seu nom, com pel seu vestigi; la majona, inicialment foren una prauja aplanada, una villa, com la trobem descrita en les obres de Cató.

Vilassar (Villa Arani), Premià (Villa Paumillonif, Maynou (transposició al cabalà mitjeval, d'una mateixa or. prellia), etc. D'altre referencien ~~la~~ ~~una~~ ~~característica~~ ~~del~~ ~~seu~~ ~~emplaçament~~ ~~com~~ ~~Argenton, Borsius, Arenys, Blaniç (ona d'argent, segurament per la diafanitat de l'aigua del seu estany de l'avrit; dos rius de la, dos riere, que abti).~~

L'estudi de la toponímia i la vinguda dels romans a la nostra Comarca, eren els temes preferits de l'Albert, tractats a *MVSEV* (text autògraf).

tiago Martínez i en Joaquim Llovet i, si no recordo malament, també en Jordi Arenas. Era un equip de persones unides per l'amistat i identificades per unes mateixes afinitats.

La competència d'en Ribas, amanida sempre d'un bon humor, s'agermanava amb la dèria de l'Esteve per Marc Porci Cató, Agricola i la influència del garbí. En Ferrer i Clariana, que animava l'Obra de Sant Francesc, restauradora d'ermites, i que intervenia en molts altres aspectes referents a l'art i l'arquitectura religiosos, també trobava en nosaltres, desdoblats, col·laboradors per a la seva empresa. A part de tot, la Secció d'Història i Arqueologia tingué dos elements cabdals, el seu portaveu *MVSEV* i el cotxe de l'Esteve Albert.

MVSEV donava a conèixer les nostres activitats, bo i aplegant treballs de divulgació històrica i arqueològica. Era un estret lligam amb els nostres simpatitzants.

I el cotxe de l'Albert era l'element vital de les nostres activitats perquè ens permetia d'efectuar certs desplaçaments. En ell trobàvem tots cabuda, enmig del clàssic escampall de llibres, pedres i de tota mena de proclames. Mai no hi mancava la fumarola de la pipa d'en Marià.

Ell, el vehicle, esdevenia una mena de fòrum durant els nostres desplaçaments, i va ser l'element important dins l'anecdota, molt ric, de l'Esteve Albert. Recordo un viatge que hi vaig fer, en com-

L'Esteve Albert, a la regió de Cèl·lecs, durant els anys de màxima activitat de la Secció d'Història i Arqueologia. Al fons, Jaume Lladó.

panyia d'en Josep Reniu, de Perpinyà a Mataró, amb una durada de dinou hores... N'hi va haver per llogar cadires, com hauria dit en Casas i Busquets.

De manera regular ens reuníem cada dissabte a la tarda al secretariat que se'ns procurà, al segon pis del Museu Municipal. El dia que l'Albert no hi podia assistir, es notava. Hi mancava la seva desbordant presència i, a més, sempre era portador de noves que, si bé algunes no tenien res a veure amb les nostres activitats, tenien molt d'interès per estar al corrent de la situació del País.

La revista *MVSEV* aparegué a primers de l'any 1948 amb un pòrtic i articles d'en Marià Ribas. L'Albert en va esdevenir un dels més constants col·laboradors, amb els seus treballs relatius a la vinguda dels romans i a la toponímia de la nostra comarca. No hi faltaren els articles d'en Ferrer i Clariana parlant del nostre patrimoni religiós, així com d'altres prestigioses col·laboracions.

MVSEV va desaparèixer arribat l'any 1950, i amb ell la Secció, mercès a l'arbitrarietat d'un alcalde de la ciutat, a conseqüència del nostre refús de redactar-lo en una llengua que no era la nostra. Ja ho havia dit jo a un inspector de la Brigada Político-Social, vingut expressament de Barcelona, que *MVSEV* no podia ser redactat al·trament.

Les dificultats, amenaces i repressions eren el fruit típic d'aquells temps, i l'Esteve Albert, més que cap altre, ja en tenia una bona experiència. En certa ocasió ja li vaig portar un entrepà abans que se l'emportessin a l'antre barceloní de la Via Laietana.

Tot aquest estat de coses imposava una necessària compensació que nodrís i equilibrés l'es-

C. O. R.**CAVALLER DE L'ORDRE DEL RETROBAMENT****DECALEG**

- 1.er Vetllarem pels furs de l'esperit.
- 2.º Ens fem el deure de corroborar tota acció que contribueixi a l'ennobliment de la nostra ànima colectiva.
- 3.º Ens fem un honor el complir les obligacions del nostre estat i professió particulars.
- 4.º Procurarem d'abrandar la torxa de la nostra espiritualitat en el mitjà ambient en que ens movem.
- 5.º Impulsarem en nosaltres i pròxim, els naturals afanys per la veritat, la bellesa, la bondat, i la justícia.
- 6.º Mirarem que un sentit de dignitat i honestedat informi tots els nostres actes.
- 7.º La lleialtat amb nosaltres i altres serà norma del nostre comportament.
- 8.º Sentirem el goig del triomf de l'amic.
- 9.º Serem promptes a tot acte de servei i de delicadesa.
- 10.º Ens sentirem solidaris, en tot moment i lloc, dels demés membres de l'Ordre.

Pentecosta de 1948.

Joan Maragall deia que en cada llar hi caldria plantar un ametller com a símbol de pau.
El decàleg de COR caldria també posar-lo en cada porta.

perit. Ell, l'Esteve Albert, hi va contribuir en gran manera organitzant sortides i actes a l'abric de COR –Cavallers de l'Ordre del Retrobament–, que el reverend pare Roig, escolapi, havia creat.

COR, amb el seu decàleg, que caldria gravar en cada llar, aportà una alenada de força i esperança al grup que envoltava la figura venerable del pare escolapi.

D'entre tots els membres del grup havia tingut tres predileccions, en Tutó, virtuós violinista, en Punsola i en Josep Reniu.

El primer, un matí de Nadal, participava en un recital al Palau de la Música Catalana. El pare Roig, camí de la seva ciutat nadiua, Balaguer, fidel al «sentiràs el goig del triomf de l'Amic», vuitè manament del seu decàleg, hi va assistir. Em varen dir que Tutó hi havia arribat amb el seu estoig buit, sense el violí.

La vàlua d'en Manel Punsola com a poeta, amagada per la seva gran modèstia, era desconeguda per molts. Fou menester que morís tràgicament per ser coneguda per tothom. Però la seva personalitat i la seva simpatia i humanitat, junt amb les seves aptituds de cineasta –feia equip amb l'Enric Fité, que guanyà importants premis internacionals–, eren ben paleses.

D'en Josep Reniu puc dir que, amb la seva total dedicació i discreció habituals, se'l trobava sempre arreu, animant amb el seu talent de rapso-de-poeta les vetllades i retrobaments que l'Esteve Albert promovia.

Ell, com en Tutó, tenien un costat simpàtic d'infant-adult. Segurament era aquesta una de les raons que més atreia el pare Roig, tot i que ell era, malgrat la seva avançada edat i les seves nafres, el més adolescent de tots.

D'aquestes selectes vetllades, que eren un retrobament dels furs de l'esperit, no voldria deixar d'esmentar les que s'organitzaren a la llar del senyor Josep Arenas, persona en la qual trobava tota la seva alta significació, assistit pels seus dilectes fills, Jaume i Jordi, artistes eminents.

Aquestes vetllades eren animades com de costum per en Josep Reniu i el matrimoni Sala-Sirera. Els poemes d'en Punsola trobaven tota la seva dimensió en les declamacions d'en Reniu i els talents de soprano d'Àngels Sirera, acompanyada per la virtuositat musical de l'Elisard Sala, que ens delectaven amb aires escollits de Bach, Schubert o de l'Apel·les Mestres. Mai no hi faltaven els comentaris animats de l'Esteve Albert.

Les sortides que s'efectuaven eren totes imbuïdes d'un gran abrandament patriòtic, i mai

Les reunions efectuades a ple camp eren sempre animades per l'Esteve Albert. Aquí el veiem d'esquena, i d'esquerra a dreta en Josep Reniu, l'Elisard Sala, en Jaume Lladó, en Josep Maria Casacuberta i en Jesús Illa.

no hi faltava el cant dels Segadors i la Senyera boleiant. En són exemples Riells del Montseny, amb l'hospitalitat cordial de mossèn Pere Ribot, i el somni d'una trobada amb mossèn Ramon Garriga, l'ermità de Samalús, que segons ell els àngels li manejaven les seves mans, moldejant el fang i donant forma a figures, que eren l'admiraçió d'en Manolo Hugué.

A Bigues també, a la casa pairal d'en Maspons i Anglasesell, ens delectava amb la saviesa i el bon seny de l'home de la terra. I, d'una manera molt especial, a la parròquia de les Santes Juliana i Semproniana, de la Verneda, aixecada per un dilecte mataroní i apòstol, mossèn Salvador Misser, que de l'Esteve Albert deia, molt amicalment, que «era un bon xicot, però un idealista que no tocava de peus a terra».

Aquestes sortides o reunions devien ser protegides segurament per algun àngel, ja que tot i ser totalment contràries a les lleis dels temps, no havíem estat mai molestats. A més hi assistien persones de tots els horitzons i totes les disciplines. A la Verneda recordem mossèn Ramon Muntanyola, en Triadú, en Reniu, l'Illa, en Ribas, en Comellas, l'Octavi Saltor, en Frederic Lloveras, en Rogent, en Galí, en Manent, l'Arenas, en Sala, en Martínez, en Capell, el senyor Esteve joier, en Manrique, i molts d'altres. I, naturalment, no hi podia faltar l'Esteve Albert, car era ell qui les muntava.

Recordo també que el canonge Dr. Carles Cardó la primera vegada que retornà del seu exili, a Suïssa, ens honorà amb la seva presència. Després, reintegrat definitivament al País, ho va fer amb molta assiduitat.

A la parròquia de la Verneda recordo també, amb molt de sentiment, la missa aniversari de la mort del pare Roig, en la qual Àngels Sirera va interpretar els *Cants de Pietat* de Bach, acompanyada pel seu espòs, l'Elisard Sala, i per en Tutó al violí. Eren tots ells membres actius de COR. Més endavant desaparegueren tràgicament.

Puc dir que aquí es va cloure el que jo en vaig dir l'edat d'or del Mataró d'aquells temps. Fou un espai de temps molt curt, comprimit, replè d'il·lusions, goig i confiança, amb un demà encara llunyà.

L'any 1950 la romeria montserratina a Roma, en ocasió de l'Any Sant i de la proclamació del dogma de l'Assumpció, ens va permetre de sortir del País, prohibits com érem molts de passaport.

L'Esteve Albert, l'artista Frederic Lloveras, en Joan Layret (un dels quatre boigs de Mataró) i en Jaume Lladó, a Gènova. Any 1950.

L'Esteve Albert no hi podia faltar. Embolcallat amb el tapaboques del seu pare i amb un capell enfonsat fins al clatell a causa d'una forta gripada que havia arplegat, tot just passada la frontera de l'Estat, s'empessava amb unes tisores de tallar retalls de cinta barrada, fent la partidora als romeus.

A l'expedició figurava també en Ferrer i Clariana i en Josep Layret, que va retrobar el seu germà Joan que era a l'exili i que es va incorporar al nostre grup. Mossèn Pere Ribot i Frederic Lloveras formaven també part de la colla.

De mossèn Pere guardo un record molt emotiu. De pas per l'estació de Perpinyà, a l'anada, hi vaig trobar el meu pare, exiliat, a qui no havia vist des de feia onze anys. En marxar el tren, i amb un fons de Canigó amb posta de sol, el va beneir.

Demana molta d'espai per parlar d'aquest viatge a Itàlia, ric d'anècdotes i moments emotius. Vaig tenir el privilegi indescriptible de passejar-me amb l'Esteve Albert tot un dia per Pompeia –tots dos sols per haver perdut la resta dels expedicionaris–, freturosos d'anar a Capri. Deixo a la imaginació dels qui el conegueren i tractaren de pensar com va anar aquesta visita...

Al Vaticà, amb ell i en Ferrer i Clariana al cap, ens va donar audiència un cardenal a qui «varem abocar el carro» sobre la situació del nostre País i l'actitud d'un determinat sector del cler-

gat. Contactes amb elements de la democràcia cristiana italiana i d'altres partits, no hi varen faltar.

Però el record més colpidor que guardo fou la trobada del Dr. Carles Cardó, exiliat a Suïssa, amb el cardenal Vidal i Barraquer, mort posteriorment.

I, com sempre, fou l'Esteve Albert qui la va provocar. Acol·lits a l'hotel Minerva, on s'estatjava, ens explicà molt especialment els inconvenients que havia trobat per poder publicar i després propagar el seu estudi *Histoire spirituelle des Espagnes*, que era una anàlisi històrica i també un requisitori contra el règim franquista. Una forta pressió li havia estat feta per part d'alts dignataris de l'església espanyola, infeudats pel règim, perquè el seu treball no fos publicat. Més endavant es sol·licità també la intervenció del Vaticà. Davant del refús del Dr. Cardó no quedà altra solució que recuperar la màxima quantitat dels volums que sortien, tasca que fou confiada a les ambaixades i els consolats de l'Estat.

Una altra facècia de l'Esteve fou l'emotiu acolliment que se li va dispensar la vesprada del dia de Tots Sants, quan els romeus montserratins celebraven la castanyada en companyia del pare abat Dom Aureli M. Escarré.

Convinguérem que jo recolliria el canonge al seu hotel. Arribats al vestíbul del vast menjador, on férem la castanyada, l'Esteve, amatent, s'apoderà d'un micròfon i va fer una intervenció de les seves. Tots els assistents s'aixecaren, ignorant molts d'ells la personalitat del Dr. Cardó, però emportats per les paraules de l'Albert aplaudiren amb entusiasme l'eufòria de la castanyada. Vaig veure que al Dr. Cardó dues grosses llàgrimes li rodolaven cara avall.

L'endemà a la nit, el recordo passejant-me tot sol per la plaça de Sant Pere, i a la vigília del retorn vaig topar-me amb ell. Les meves paraules de comiat foren de retrobar-lo ben aviat a casa nostra. «Això depèn de tu i de molts altres com tu», em va dir. Fidels amb els seus propòsits, vàrem tenir el goig de retrobar-lo més tard a la Verneda.

De tornada, com que en Frederic Lloveras va anar a Venècia a fer alguns apunts i jo em vaig quedar a Perpinyà –ja veuríem com ens ho fariem per retornar!– l'Esteve Albert va cridar *Presente!* per nosaltres en passar llista a la frontera, car el passaport era col·lectiu i ja havíem

identificat a Roma els dos agents que ens controlaven. Després les nostres activitats es reprengheren de nou.

I un nou horitzó s'obria a l'Esteve Albert. Començava a dedicar-se de ple al teatre popular com a mitjà mobilitzador que responia molt bé al seu temperament. Temps ha, ja havia representat *Medea* al velòdrom de Mataró, però fent forat, com a ell li agradava dir, va encetar el seu nou periple a L'Hospitalet.

El recordo un diumenge al matí que em va venir a buscar per anar-hi, car havia de fer el preàmbul d'un curset que hi havia de donar durant una setmana. Arribà amb un geep de l'Àfrica Korps, descobert, pintat d'un groc llimona, i recobert en part per una grossa pell de vaca damunt els seus seients. Vaig trobar el conjunt molt cridaner i ell, en adonar-se'n, em va dir amb la seva agudesesa de sempre que la gent, mirant el cotxe, no s'ocupava de la seva persona.

La seva primera intervenció fou una inacabada digressió, interessant i divertida com sempre, però, ja avançada la tarda, els assistents no sabien com fer-ho per fer-li comprendre que de moment ja en tenien prou. Quedava encara una setmana!

L'Albert, l'element integrador, aglutinador, feia via per altres camins i, com a conseqüència, el grup de Mataró es va dispersar i cadascú treballà per allò que tenia més a cor.

Jo, personalment, em vaig dedicar a la protecció i valorització del conjunt arqueològic de la muntanya de Burriac, i vaig crear un Patronat per a la seva salvaguarda que va ser presidit pel Sr. Epifani de Fortuny, baró d'Esponellà, gran amic dels mataronins.

Aquesta empresa, sota la direcció del Dr. Serra Ràfols, amic dels joves, era oberta a la gran ambició de fer de Burriac un segon Ullastret. Però va fer naufragi a causa de la gelosia d'algú i de les circumstàncies especials d'aquells temps ajudant. Encara en queden dos xiprers al peu d'una torre ibèrica que, després d'haver estat restaurada, els vàndals de tots temps es van encarregar d'aterrar.

El Museu de la Ciutat fou un altre lloc on vaig desplegar, amb molt de tacte, les meves activitats; vaig col·laborar amb el seu director, el Sr. Rafael Estrany, i amb en Marià Ribas, que ocupava aleshores una funció oficial dins els àmbits

de l'arqueologia. Mataró era llavors una mena de Civitas Fracta; d'un costat hi havia l'arqueologia i de l'altre l'art. Els castells de Burriac i d'Onofre Arnau, de forma figurada, retrobaven actualitat.

Aquesta situació, complementada amb altres molt més negatives, causaven un gran perjudici a la cultura ciutadana i feien molt difícil d'arrossegar el carro. I encara més si el conjunt era amanit amb denúncies injurioses, anònimes, però que no deixaven de fer efecte, amb tot allò d'

insulto a la bandera, rojo-separatista, paso de la frontera clandestinamente, contactos con elementos subversivos ...,

que eren el nostre pa de cada dia. Igual li passava al nostre amic Esteve.

Restar a Mataró per a menar una vida activa ja no era possible. Era picar damunt ferro fred i córrer el risc de mals majors. Res no té d'estranyar, doncs, que un home com l'Esteve Albert, d'un tremp i d'inflexibilitat a tota prova, optés per marxar. Vàrem coincidir. El treball que no es

L'Esteve Albert amb el mestre Pau Casals, a la sagristia de l'església de Prada de Conflent, durant un entreacte del Festival. Any 1951.

*A Jaume Lladó, en la
confiança de fer-ne de me
jorns, per aquest Pirineu
i el seu culte*

E. Albert

5. IV. 58

És a l'any 1958 que va prendre naixença l'Esteve Albert, home de cultura pirinenca.

podia fer a casa nostra es podria desplegar en altres indrets, al cap i a la fi la cultura és universal. I més considerant que anar a les valls d'Andorra o al Rosselló representava treballar per una mateixa cultura i una mateixa llengua, però amb la llibertat que un estat policíac ens impedia de fer-ho a casa.

L'Esteve Albert, doncs, va optar per marxar al Principat d'Andorra amb en Jaume Ventura, company de recerques, i jo, poc després, vers els antics comtats pirinencs, que avui alguns equivocadament bategen com a Catalunya Nord. Puc dir que des de fora vam poder fer molt més per Catalunya i el retrobament de les seves llibertats, que fent el paper de víctima a la nostra ciutat.

Emigrar no és fàcil. És recomençar de nou i guanyar-se pam a pam un lloc per tal de poder-se implantar. L'Esteve, en el fragment de carta que he transcrit a l'inici, parlava de l'acolliment negatiu que va trobar als primers temps del seu sojorn a Andorra. Després, per la seva vàlua, es va imposar i esdevingué un pelegrí apassionat d'un vessant a l'altre del Pirineu. Prenia naixença «l'home de cultura pirinenca», tal com el descriu magistralment en Xavier Garcia en la seva biografia recentment editada¹.

Seguint la seva dèria del teatre popular, d'arribada a les valls d'Andorra, l'any 1955, creà el seu primer pessebre vivent a Engordany, que continuà els anys següents. Era una evocació, corregida i augmentada, del pessebre vivent que feia a casa seva, arribat Nadal, amb la seva mainada.

I feren taca d'oli. Sant Pere de Roda, Pau, Cadaqués, El Rosselló, Castelló d'Empúries, Pals, Sant Feliu de Guíxols, ... foren els indrets esco-

llits. I atravesant l'Albera el vaig rebre al Rosselló, poc després de la meua arribada, per a crear a Elna el Grup Artístic Pyrène, la primera manifestació del qual va ésser la representació d'una obra èpica, escrita per ell, que feia referència a la llegendària ciutat. Després, d'altres en varen seguir, però el més important de tot és que va crear escola entorn d'un grup de joves que varen descobrir el goig de treballar en comunitat a través d'obres escèniques.

Fent forat, com ell deia, va crear la Ruta Pessebrística de la Catalunya Nova a les comarques de la Baixa Segarra i a la Conca de Barberà.

A les ciutats de Montblanc, Santa Coloma de Queralt, Vimbodí i altres, a més del pessebre hi organitzà, com a complement, actes culturals i evocacions del cançoner nadalenc antic. A Salou va organitzar uns actes amb motiu de la commemoració de l'embarcament de les hosts del rei Jaume partint vers la conquesta de Mallorca, i hi creà, també, a la Torre Vella, el Centre de Documentació Jaume I. Remarcable fou la conferència que va donar a Montblanc sota el títol de *La porta històrica i geogràfica de la Catalunya Nova*.

La representació de *Pyrène*, ja ho hem dit, va donar naixença al grup artístic d'aquest nom, on ens retrobàvem amb en Jordi Barre, el conegut cantant de la Nova Cançó, la Conxita Egea, en Roger Campredon i, ben entès, l'Esteve Albert.

Va seguir després *El Misteri de Sant Pere Urseol*, que va ser dux de Venècia i es va retirar a l'Abadia de Sant Miquel de Cuixà. I és aquí que es va representar per primera vegada en ocasió del mil·lenari de la seva mort.

A Cuixà també es representà *El retaule de la Verge de la Soletat*, que després ho fou també a l'abadia germana de Sant Martí del Canigó, a Vilafranca del Conflent i al Castell Reial de Perpinyà. En aquesta obra l'Esteve representava el pare Adam. *El Retaule de Sant Ermengol i Nativitate Christi* foren dues altres creacions seves que tingueren com a marc La Seu d'Urgell i Sant Vicenç de Montalt.

Medea, que s'havia representat per primera vegada a Mataró, tingué també com a marc Empúries, la platja de Lloret i l'estany de Banyoles.

Cavaller de l'amistat, l'Esteve sentia una gran estima i admiració pel poeta rossellonès Josep Sebastià Pons i va crear, després de la seva mort,

GRUP ARTÍSTIC "PYRENE"
de PERPINYA - ELNA

PRESENTA

4 DONES I EL SOL

REPARTO

(Por orden de aparición en escena)

Margarida	Solange Bauby
Adriana	Claude Salgues
Bepa	Conxita Egea
Vicenta	Odette Bauby

Època: última guerra, 1943

Lugar de acció: alta muntaña
en la Cerdaña francesa.

Bocetos, decorados y figurines	Jaume Lladó
Vestuario	Propiedad de la Compañía
Realización decorado	Bartoli
Ilustraciones musicales	Jordi Barré
Efectos	R. T. F. Perpiñán
Regidor	
Felip Bauby	
Director	
ESTEVE ALBERT	

4 Dones i el Sol, del poeta cerdà Jordi Pere Cerdà, va ésser una de les representacions més assolides per l'Esteve Albert.

«Els amics de Sebastià Pons», que no va tenir continuïtat a causa de la inèrcia de la gent d'Illa, la vila nadiua del poeta. L'any 1983 va presentar un assaig al concurs literari organitzat per la vila de Perpinyà, sota el tema *Procés i projecció de l'obra de Josep Sebastià Pons*, i va obtenir el premi.

Fidel també a l'amistat amb el poeta de Ceret, Edmond Brazés, Esteve Albert va representar la seva obra *La Neu* al castell de Valmy, i *Quatre dones i el Sol*, obra del poeta cerdà Jordi Cayrol, que va presentar al Saló del Tinell, a Barcelona, en ocasió del Setè Cicle de Teatre Llatí.

Seguint el camí de l'amistat, «amistat bandera blanca», deia el poeta, va organitzar també a Sant Pere de Roda un aplec de poesia femenina, i col·locà com a record, en diferents llocs del paratge, plafons ceràmics amb la reproducció de poemes escrits per diverses poetesses. L'empresa va ser coronada amb la publicació d'un important recull de poesies, *Cinc Branques*, que fou presentat al castell de Teià l'any 1975.

L'Empordà exercia una gran atracció a l'amic Esteve. No endebades els mercaders grecs arriba-

A l'aire lliure company de tant es forces
 serios en el matí a l'horitzó
 dels anys de la post. guerra
 o sigui de la banda de criminal
 dels qui comencaven a destra con
 una ciutat que pota ser modelica
 i després company per les terres
 pirineiques en esforços semblants, de
 tenir la nota estab hauria estat el cinquè.
 QUATRE BOIGS DE MATARÓ ^{l'obra pro.}
 Palamós 24 abril 80
 Esteve Albert

Per a la ciutat de Mataró va ser trist que un home amb el dinamisme d'Esteve Albert marxés a d'altres horitzons, pel fet de no trobar-hi el caliu necessari per esplaiar les seves inquietuds.

ren a Empúries per primera vegada, i més tard Cató ho feia amb les seves legions. Era el seu punt flac.

A Belcaire d'Empordà hi arribà un dia, com un nòmada de la cultura, i al primer indret que va anar, al cafè del poble, va trobar els primers actors de *Bandera de Catalunya*, que avui encara s'hi representa.

Castelló d'Empúries va ser un lloc de parada estratègic per a la projecció de les seves activitats empordaneses. Aquí representà *Sibil·la de Fortià*.

Pals i Palamós foren també marc de les seves activitats. De les altes valls baixava, com el pastor, a la marina, com si enyorés la platja sorrenca de la seva ciutat adoptiva, Mataró.

I és en els roquissars granítics de Palamós, erosionats en el seu estat metamòrfic, moldejats en formes capricioses, on va veure vestigis del que ell deia el culte del drac...

Sense limitacions geogràfiques, de la Costa Brava a la Daurada, de les valls d'Andorra a la Segarra, l'Esteve Albert era un viatger infatigable. Era l'home que lligava amistats, i amb la seva fèrtil imaginació llençava idees i encetava empreses partint, inquiet, a d'altres horitzons. Als autòctons, els corresponia de donar-hi continuïtat.

A una persona que podia haver sorgit de la imaginació d'un Fellini no li podia faltar una nota

tràgica com fou la mort de Conxita Egea, la seva màxima col·laboradora. La vigília de Nadal de l'any 1976, per intuïció o pressentiment, el vaig trobar, tot sol, a Sant Pere de Roda davant del vestuari que la desapareguda havia preparat curiosament per a la representació del pessebre vivent. L'Esteve estava molt commogut.

La nit arribada i glaçant, amb l'ajuda dels fars del seu cotxe em va escriure unes notes molt sentides que es llegiren a l'església de Sant Mateu de Perpinyà en la missa celebrada en sufragi seu.

Desitjo transcriure-les en recordança d'aquesta amiga i perquè també s'hi endevina l'esperit de l'Esteve Albert, en el qual la tristesa és superada pel seu abrandament i la voluntat de seguir endavant.

«Amics del Grup Artístic Pyrène i de la cultura i de l'espiritualitat de tota aquesta regió, que sabieu qui era la Conxita Egea, heu de saber que ha mort quan tornàvem de deixar enllestida l'organització del Pessebre vivent de l'Empordà, a Sant Pere de Roda, bastit sobre un temple grec i rodejat de dòlmens.

Ella em deia que no podia deixar sola la seva mare i que aquest temple seria el lloc darrer on actuaria.

Sortírem contents, diumenge a les deu de la nit, pluvia, i l'amic Lladó sap que ha estat víctima de la barbàrie d'una joventut que l'essència i les rodes llencen per les carreteres com a folls.

Us agraeixo tots els pensaments i oracions que tingueu per ella.

El Rosselló fou una terra on visqué hores lluminoses, de les millors de la seva vida. L'any passat perdérem Roger Campredon, aquest any ella, els dos millors puntals del Grup.

Sobretot que no defalleixin els qui quedin. Per a honorar-los hem de prosseguir fins al nostre darrer anhel.

Per això ara no sóc físicament amb vosaltres, ja que avui matí i tarda estem assajant i acabant instal·lacions.

Fins a sempre.

Una abraçada a tots i cadascun

Esteve Albert

Bones Festes a tots i Fidelitat !»

Jo sempre havia sentit una gran admiració i estima per ell. Potser perquè en el fons teníem moltes afinitats.

La Conxita Egea i en Roger Campredon, personatges cabdals del Grup Artístic Pyrene i màxims col·laboradors de l'Esteve Albert.

Ja m'havia dit una vegada, i ho dic modestament, que jo li recordava la seva persona retrogradant el temps. Segons ell, jo seguia el camí fressat per ell.

Ja emigrats, si és que així es pot sentir una persona situada a Andorra o al Rosselló, encara que ningú no és profeta a la seva terra, de temps en temps, venia al castell de Perpinyà, el meu lloc de treball, i sense dir-me bon dia em parlava com si fes un instant que ens haguéssim deixat.

Una vegada va arribar amb una oliva als dits que havia recollit al jardí del castell. Per l'oliva vàrem parlar durant molta estona dels àrabs i de la importació de l'olivera a Catalunya. Tenia un doll d'imaginació inesgotable.

Personatge incontrolat, lliure com un ocell de bosc, no hi havia manera de lligar caps amb ell. Desitjós d'estar més units per coordinar més bé les nostres activitats, em va respondre que no era necessari. «Tu i jo -va dir-me- seguim el mateix camí».

Malgrat tot, alguna vegada arribava, pressat, i se m'emportava, passant jo molta angúnia, perquè tingués cura dels efectes de llum o de sonorització, o de la sortida i entrada de personatges d'alguna representació que feia, desconeixent totalment l'obra per la meua part.

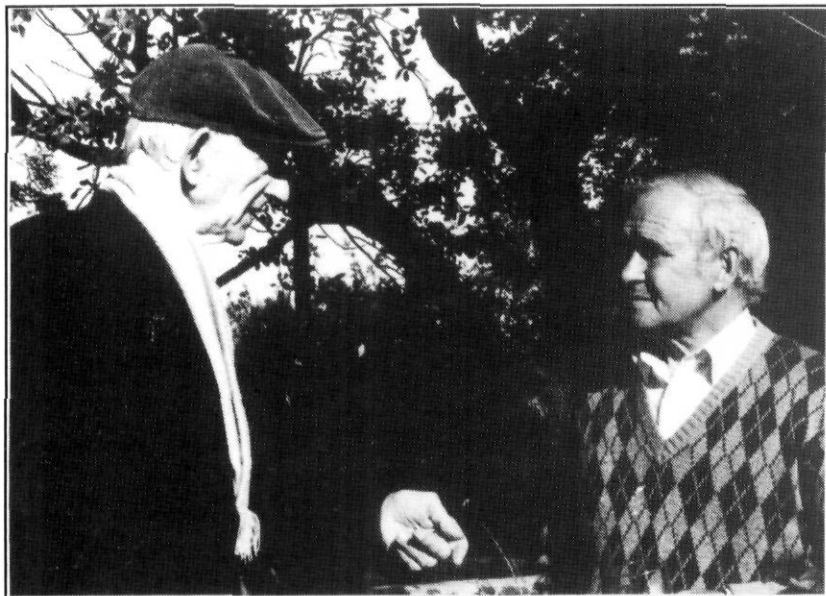
Per telèfon també m'havia procurat sorpreses. En poques hores m'havia trobat a Palamós resseguint amb ell els blocs granítics dels seus encontorns. A Salou, hi havia baixat amb roba de treball per ajudar-lo, però en realitat hi arribava en qualitat d'invitat i l'acollia a la meua cambra (cinc estrelles) car ell no tenia lloc per aixoplugar-se. A Pons, un simposi d'ecologia, a la fi va acabar d'una manera apoteòsica, en Jesús Prujà, l'Esteve i jo coronàrem l'acte. I per no allargar-me més, a Banyuls de Mar, ignorant com sempre per què hi anava, em vaig trobar en una reunió molt restringida amb els fills d'en Joan Peiró, l'Heribert Barrera, en Jesús Prujà, alguns pocs més, i l'Esteve que tractava d'organitzar uns actes de record i homenatge al mataroní afusellat.

Genial per les seves realitzacions, sovint quedaven a mig camí per la manca de preparació constant i adient. I és que en el moment que tenia quelcom entre mans, el seu pensament ja era lluny, ja que en el seu cap bullien ja una dotzena d'altres temes.

El recordo a l'abadia de Sant Martí del Canigó una vegada acabada la representació de *Canigó*, el poema èpic verdaguerià escenificat per ell. Després de quedar sols i en un moment tranquil em va dir amb tota naturalitat: «Et dones compte, això ben fet el que seria?».

I és que les seves idees, certament magistrals, eren com una mena de diamant en brut que calia temps, constància i cura per tallar-lo i donar-li tota la seva lluminositat. Ell, però, s'esvaïa com la boira cap a d'altres horitzons.

Tantost es trobava a l'Argentina o a Sao Paulo, com al cim del Montsegur amb la gent d'Occitània, o al monestir de Silos cercant ja no recordo què, a Roses volent recuperar el «castell» del Joncar, a Tübingen per veure el pare Misser, a Tolosa, París o Perpinyà amb la gent del Front Nacional... o bé al seu llit colgat de paperassa escrivint amb la seva pròdiga i fèrtil imaginació poemes i treballs. En Xavier Garcia, ja esmentat, ha donat a conèixer la seva bibliografia en el treball biogràfic dedicat a l'Esteve Albert².

L'Esteve Albert i en Joan Peiró, a Banyuls (Rosselló), en ocasió d'una reunió preparatòria per homenatjar el pare de Peiró. Any 1987.

L'última vegada que el vaig veure fou a petició seva. Tenia el desig de veure'm i, fet insòlit en ell, en arribar jo a l'estació de Bourg-madame venint de Perpinyà, ja m'esperava.

Vàrem passar tres dies voltant per les valls d'Andorra i encontorns. I amb pena vaig veure, són les lleis de la natura, que ja no era l'Esteve d'altre temps. Ja no era un torrent impetuós, poca aigua ja hi baixava. Gaire temps no feia que li havia escrit aconsellant-lo de no esmerçar energies inútilment en empreses que no podrien reeixir. Una d'elles era en terres de la Segarra ...

Ara l'Esteve, amic abnegat de sempre, ens ha deixat. Millor dit, no veurem més aquell ésser esprimatxat, com el Quixot que era, noble, desbordant d'entusiasme i amiat, però el seu esperit restarà entre nosaltres presidint els nostres actes fins arribada l'hora del relleu definitiu.

Ja deia ell mateix textualment, en recordar la mort d'en Roger Campredon

«L'amistat és cosa de l'esperit més que del cos; tant és així que l'amistat perdura per la vida i més enllà de la mort del cos. Els esperits sobreviuen en l'amistat i no solament perquè dels amics hom no se n'oblida mai, sinó perquè els esperits dels amics, alliberats del cos, poden col·laborar i col·laboren amb nosaltres molt més que mai.»

Imbuïts d'aquests sentiments i confortats per la seva presència espiritual, juntament amb d'altres que ens han precedit, continuem el camí per ells fressat «FENT FORAT I MADURAR L'ESPLET A TOT ARREU».

Jaume Lladó i Font

NOTES.

1.- XAVIER GARCIA. *Esteve Albert, un home de cultura pirinenca* (Andorra, 1995).

2.- *Ibidem*.